

На основі проведеного дослідження робимо наступні висновки:

1. Проблема впровадження факультативного навчання хімії залишається недостатньо розробленою на практиці.

2. Міжпредметні факультативні курси і курси за вибором є пріоритетним напрямом розвитку факультативного навчання хімії, оскільки якнайкраще задовольняють індивідуальні освітні запити учнів.

3. Перспективним вважаємо впровадження в навчальний процес авторського міжпредметного факультативного курсу для старшокласників «Хімічні елементи в організмі людини». До даного курсу пропонуємо і продовжуємо розробляти навчально-методичний комплект [2; 3; 4; 7].

4. Першочерговим є дослідження методичних проблем, які постають перед учителем і учнями на шляху впровадження факультативного навчання хімії.

Література

1. Абжалов Р. Р. Деякі проблеми факультативного навчання хімії / Р. Р. Абжалов. – Завдання і перспективи навчання хімії у профільній школі : зб. наук. праць Міжнародної наукової Інтернет-конференції, (Полтава, 18–24 квітня 2012 р.) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Інститут педагогіки НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка [тощо]. – Полтава : ПП Шевченко Р. В., 2012. – С. 5–8.
2. Абжалов Р. Р. Хімічні елементи в організмі людини / Р. Р. Абжалов. – Харків : Вид. група «Основа», – 2012 р. – 32 с. – (Серія «Наочно-дидактичні матеріали»).
3. Абжалов Р. Р. Назви хімічних елементів / Р. Р. Абжалов. – Харків : Вид. група «Основа», – 2012 р. – 32 с. – (Серія «Наочно-дидактичні матеріали»).
4. Абжалов Р. Р., Пигуль В. С. Збірник задач до факультативного курсу «Хімічні елементи в організмі людини». Викладання хімії в профільних класах / Р. Р. Абжалов, В. С. Пигуль. – Випуск 3 / Уклад. К. М. Задорожний. – Харків : Вид. група «Основа», 2009. – 172 с. – (Б-ка журн. «Хімія»; Вип. 1(73)).
5. Дьякович С. В. Методика факультативних занять по химии: пособие для учителя / С. В. Дьякович. – М. : Просвещение, 1985. – 175 с.
6. Навчальні програми курсів за вибором та факультативів з хімії : Варіативна складова Типових навчальних планів. 8–11 класи / Упор. Г. Дубковецька, Ю. Каліночка. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 100 с.
7. Пигуль, В. С. Хімічні елементи в організмі людини / В. С. Пигуль. – Харків : Видавн. група «Основа», 2004. – 96 с. – (Сер. Б-ка журн. «Хімія»; Вип. 3(15)).
8. Шиян Н. І. Форми і методи навчання хімії у старшій профільній школі сільської місцевості. Завдання і перспективи навчання хімії у профільній школі: Матеріали наукової Інтернет конференції // за ред. Н. І. Шиян. – Полтава : ПП Шевченко Р. В. 2011. – 176 с.

УДК 378+316.42+304.3(477)

Світлана Іванова

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ ВПЛИВУ ГЛОБАЛЬНИХ ОСВІТНИХ ПРОЦЕСІВ

А Аналізується вплив процесів глобалізації, інтернаціоналізації, європеїзації на сучасну вищу освіту України. Зроблено висновок, що глобалізація, інтернаціоналізація та європеїзація відображають складні процеси різного порядку, дець у чомусь підсилюють один одного, але й нерідко протиставлені. Завданням для формування освітньої політики в Україні визначено використовувати позитив цих тенденцій і протидіяти їх негативним проявам.

Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація, європеїзація, вища освіта.

Светлана Иванова. Высшее образование Украины как объект влияния глобальных образовательных процессов.

А Анализируется влияние процессов глобализации, интернационализации, европеизации на современное высшее образование Украины. Сделан вывод, что глобализация, интернационализация и европеизация отражают сложные процессы разного порядка, где-то в чём-то усиливают друг друга, но нередко и противопоставлены. Задачей для формирователей образовательной политики в Украине определено использование позитива этих тенденций и противодействие их негативным проявлениям.

Ключевые слова: глобализация, интернационализация, европеизация, высшее образование.

Svetlana Ivanova. The higher education of Ukraine as object of influence of global educational processes.

S This article analyzes the impact of globalization, internationalization, Europeanization on higher education in the modern Ukraine. The conclusion is that globalization, internationalization and Europeanization reflect complicated processes of different orders, reinforce each other in some cases, but are often oppositely directed, too. The challenge for shapers of educational policy in Ukraine is using these positive trends and counteracting the negative manifestations.

Key words: globalization, internationalization, Europeanization, higher education.

Актуальність проблеми. Нині в Європі вчені виявляють три тенденції (глобалізація, інтернаціоналізація, європеїзація), що по-різному впливають на процеси у галузі вищої освіти. Глобалізацію визначають як надєвропейську, «надболонську» тенденцію, що сутнісно впливає на всі складові системи вищої освіти країн світу. Європеїзація є своєрідним внутрішнім механізмом Болонських реформ. Інтернаціоналізація як міжнародне явище старша за глобалізацію і європеїзацію. Вона відноситься до внутрішньо- і міжнародних відносин; глобалізація знаходиться за національними межами і національними вимогами до освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику глобалізації, інтернаціоналізації, європеїзації вищої освіти досліджувало і досліджує багато вчених і в Україні, і поза її межами. Тут треба згадати наукові доробки В. Андрущенко, Л. Губерського, П. Гнатенка, В. Євтуха, В. Кременя, І. Кресіної, В. Ляха, М. Михальченка, Л. Нагорної, М. Поповича, А. Толстоухова та ін. В останні роки захищено кілька дисертацій (М. Козловець, М. Кудря), в яких досліджено проблематику національної ідентичності і національної ідентичності

вищої освіти зокрема. У 2012 р. вийшла монографія П. Сауха «Сучасна освіта: портрет без прикрас» [6], в якій автор глибоко і всебічно проаналізував вплив зазначених вище тенденцій на стан сучасної вищої освіти України.

Метою нашої статті є визначення позитивних і негативних наслідків впливу процесів глобалізації, інтернаціоналізації, європеїзації на вищу освіту України.

Виклад основного матеріалу. Зміст поняття «інтернаціоналізація освіти» визначався багато разів, але класичним вважається визначення інтернаціоналізації на інституційному рівні Д.ж. Найта, згідно з яким інтернаціоналізація – це процес упровадження міжнародного вимірювання в такі функції навчального закладу, як викладання, дослідження і надання послуг [8].

Вважається, що інтернаціоналізація вищої освіти повинна стати адекватною відповідною реакцією на зміни демографічних і мовних параметрів сучасних держав. Випускники ВНЗ повинні бути готові працювати в умовах різноманіття в взаємозалежному мультикультурному світі.

М. Кудря вважає, що інтернаціоналізація вищої школи

України може бути щонайменше тривекторною, де кожен вектор доповнює один одного [5].

По-перше, в ній абсолютно необхідний вектор СНД. Реальна небезпека руйнування загального простору в галузі вищої освіти в період інтенсивного пошуку самоідентифікації залишається досить високою. Системи вищої школи країн СНД використовують Модельний Освітній кодекс і Концептуальну Модель стандарту вищої освіти. По-друге, вищим навчальним закладам неприпустимо недооцінювати важливість присутності в них «європейського виміру», щоб не випасти з процесу Болонських реформ. По-третє, вища школа покликана нарощувати свою конкурентоспроможність на світовому рівні й включатися в глобалізаційні процеси.

О. Козієвська детально охарактеризувала основні стратегії інтернаціоналізації вищої освіти [4].

Стратегія взаємопорозуміння (the mutual understanding approach). Це найтрадиційніший підхід до інтернаціоналізації вищої освіти, побудований на загальноновизнаній цінності академічної співпраці, інституційного партнерства та взаємобміну. Політика інтернаціоналізації в цілому спрямована на вирішення економічних, політичних, культурних та академічних завдань у довгостроковій перспективі. Вона реалізується через програми академічної мобільності (Еразмус, Сократес та ін.) та інституційного партнерства в сфері вищої освіти.

Стратегія отримання прибутку (the revenue-generating approach). У її рамках країни пропонують освітні послуги повністю на платній основі. Цей підхід американські професори Ш. Слотер (Sh. Slaughter) і Дж. Рходес (G. Rhoades) (2004) охарактеризували як «академічний капіталізм та нова економіка». Метою такої стратегії є залучення іноземних студентів із метою отримання прибутку або встановлення контролю над якомога більшою частиною міжнародного ринку освітніх послуг. Стратегія отримання прибутку сформувалась як відповідь на загальне збільшення попиту на вищу освіту, а також у зв'язку із обмеженістю державного фінансування університетів, що змушує їх здійснювати підприємницьку діяльність з метою залучення коштів. Держава зі свого боку стимулює вищу школу на реалізацію такої стратегії шляхом надання цим університетам високого рівня автономії, забезпечення системи якості вищої освіти, проведення активної зовнішньої політики на підтримку високої репутації національної системи вищої освіти, запровадження пільгового візового та міграційного режиму для студентів-іноземців тощо.

Стратегія залучення кваліфікованої робочої сили (the skilled migration approach). Унаслідок глобалізаційних процесів, що охопили всі сфери життєдіяльності суспільства, відбулося переформатування глобального ринку праці, який знаходить свій вияв в експорті та імпорті кваліфікованої робочої сили. У науковій літературі академічна мобільність студентів і науковців вважається однією з форм міграції кваліфікованої робочої сили, або розглядається такою, що їй передує. З точки зору економічних національних інтересів залучення талановитих студентів на навчання та висококваліфікованих іноземних спеціалістів на роботу до ВНЗ також є додатковим засобом створення та посилення національного людського капіталу, досягнення високого ступеню концентрації інтелектуального потенціалу та створення інноваційного середовища всередині країни.

Стратегія розширення можливостей (the capacity-building approach). Порівняно із другою та третьою вищезазначеними стратегіями вектор стратегії розширення можливостей має зворотній напрям з орієнтацією на імпорт освітніх послуг. Окремі країни стимулюють і підтримують навчання своїх студентів, підвищення кваліфікації науковців, професорсько-викладацького складу за кордоном або в закордонних університетах, які є провайдерами іноземних освітніх послуг на території іншої країни. Це робиться з метою розбудови або зміцнення в найближчій перспективі власної системи вищої освіти через трансфер освітніх технологій, «ноу-хау». У такий спосіб політики цих країн намагаються оновити зміст і підвищити якість національної системи вищої освіти.

О. Козієвська констатує відсутність в Україні чіткої стратегічної політики в сфері інтернаціоналізації вищої освіти,

спрямованої на надійне позиціонування української держави на глобальному та європейському рівнях. Адаже зрозуміло, що випускники вітчизняних ВНЗ повинні бути готові працювати в умовах наростаючого різноманіття у взаємозалежному світі. Зростає роль мультикультурної освіти з такими її домінантами, як розвиток людини-громадянина; участь особистості в соціальному реформуванні; здатність випускників ВНЗ до критичного аналізу. Все це вимагає змін освітніх програм, інтеграції в них (в освітні стандарти і навчальні плани) міжнародних аспектів.

Глобалізація – це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Основними наслідками цього процесу є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських і виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технічних процесів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний процес, який носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життя суспільства. У результаті глобалізації світ стає взаємозалежним від усіх його суб'єктів. Відбувається збільшення як кількості спільних для груп держав проблем, так і кількості та типів інтегрованих суб'єктів.

Глобалізація за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій здійснює істотний вплив на вищу освіту (наприклад, створенням транснаціональної освіти та величезного числа альтернативних провайдерів вищої освіти, а також різким зростанням мобільності студентів і викладачів у віртуальному просторі).

Як зазначає М. Кудря [5], в сучасному світі з різним ступенем інтенсивності в різних регіонах і країнах формуються умови адаптації університетів до глобалізації: Інтернет; нові навчальні матеріали, що суміщають у собі національні норми й елементи культури; курси для студентів різних культур середовищ; гнучкі режими навчання; багатоманітні організаційні зміни і перегляд місії університетів. Щодо останнього можна зробити висновок, що відбувається зародження нового типу університету, якому властиві такі риси, як спілкування студентів із різних країн, сильна мотивація професорсько-викладацьких працівників до їхнього залучення, оновлення змісту освіти з орієнтацією на інтернаціональний склад студентів, формування організаційних і технологічних служб підтримки (великомасштабний маркетинг, комунікаційні й операційні системи). Традиційна система вищої освіти вважається такою, що морально застаріває. Але глобалізація провокує активізацію неоліберальних вимог відшкодування витрат на вищу освіту і часто веде до таких поглядів, згідно з яким чинник прибутку виявляється вагомим, ніж дотримання високих академічних стандартів.

М. Кудря розглядає негативні прояви глобалізації вищої освіти в трьох вимірах. Перший – культурний аспект, коли глобалізація висуває англійську мову на роль «Lingwa franca», що врешті-решт не може не нести в собі загрозу руйнування національних мов, зменшуючи тим самим потенціал їхнього осучаснення та еволюційного розвитку. Окрім цього, виникають небезпечні ціннісні порожнечі, наповнені ризиком втрати національно-культурної ідентифікації. Другий – політичний. У цьому своєму аспекті глобалізація підриває роль і функції національної держави і, як наслідок, національної освіти. Третій – економічний. Він полягає в тому, що глобалізаційні процеси руйнують моделі національного економічного розвитку шляхом пропозиції невластивих із позицій економічних інтересів країни освітніх програм.

У науковій літературі досліджуються різні форми глобалізації вищої освіти [3]. Три з них зустрічаються у зарубіжних авторів (із нюансами в інтерпретації) найчастіше: 1) інтернет-програми; 2) концепція права голосу, що означає надання освітніх послуг під тим же бренд-неймом за плату або частку прибутку; 3) «ратифікація» університетом із привабливим міжнародним академічним іміджем місцевих університетських освітніх програм.

Глобалізація загострила інтерес до академічних цінностей, на які вона може здійснити свій деформуючий вплив.

П. Скотт вважає, що саме в університетах відбувають-

ся фільтрація негативних і позитивних аспектів глобалізації, пом'якшення її негативних сторін, формується «нова етика глобалізації». Він визнає загрози вищій освіті, що витікають із глобалізації, але бачить у цьому неминучий виклик університетам, спонукаючи до прискорення їхньої ринкової, ролевої й ціннісної переорієнтації. Науковець розуміє, що наступила ера смерті «класичного типу університету» і закінчення золотого століття професорів. П. Скотт наполягає на необхідності організувати могутній опір глобалізації саме за допомогою захисту класичних академічних традицій і культури. Він закликає не ховатися від глобалізації, але використовувати її на користь вищої школи [7].

Б. Брок-Утне однозначно заключає, що англосакське трактування економічної глобалізації не сприяє тому, щоб вища освіта служила культурному збагаченню й зростанню знань. Кажучи про проведену в 1998 р. в Інституті педагогічних досліджень при університеті м. Осло конференції на тему «Глобалізація – на чіткі умови?», вона визначає, як найзлюбоденніші, наступні питання: негативні наслідки глобалізації; врахування цінностей і норм, характерних для гуманістичного суспільства [2].

За висновками Б. Брок-Утне, глобалізація з неминучістю веде: 1) до обмеження академічних свобод і критичного мислення, викликаного залежністю від фінансування корпораціями; 2) до перетворення університетів на економічно неоднорідні освітні організації; 3) до переродження за допомогою комерціалізації професора-просвітителя і носія вищих зразків академічної етики в підприємця; 4) до девальвації місцевої університетської культури з причин поглинання її англо-американською моделлю вищої школи; 5) до наростаючого домінування англійської мови [2].

Щодо європеїзації, то можна констатувати, що Концепція європеїзації вищої освіти стала провідною з моменту підписання Маастрихтських угод про утворення Євросоюзу, а європейський вимір вищої освіти з того часу входить до переліку загальних цілей, заявлених пізніше в Болонській декларації. Хоча, як згадує А. Барблан, на двох конференціях ректорів європейських університетів (у 1959 і 1964 рр.) їхні учасники вже намагалися відповісти на питання, що означає підготовка випускників ВНЗ саме «як європейців». У 2002 р. він також сформулював завдання для європейських ВНЗ, а саме: університети покликані впровадити ідею відкритої Європи до свідомості людей, щоб формувати єдине суспільство, яке є метою Болонського процесу. Зі другорядних ролей у процесі інтеграції Європи університети перейшли на головні [1], тобто розглядаються як ключові чинники європейської культури.

Щодо змісту системи понять європеїзації освіти, то існують такі їх трактування:

– *європеїзація* як всеосяжний процес, що має далекосяжні цілі в змінах ментальності сучасної суспільної свідомості у напрямі вироблення певних загальноєвропейських цінностей, норм, підходів, інститутів тощо, відчуття приналежності до єдиного соціального та культурного простору;

– *європейський простір* як опис явищ, що все більш стають реальністю, як будівництво єдиного (загального) європейського освітнього простору, трохи пізніше доданого загальним дослідницьким простором, а нині – з додаванням загального інноваційного простору (у межах Ради Європи і/або Європейського Союзу, що розширюється);

– *європейський вимір* як європеїзація навчальних матеріалів, як розширення проблемно-тематичного поля змісту й оновлення педагогічних технологій в умовах масової вищої освіти, як компетентнісний приріст випускників ВНЗ для європейського ринку праці (згідно з Меморандумом про вищу освіту в європейському співтоваристві (1991) в «європейський вимір» входять: мобільність студентів; співпраця між ВНЗ; «Європа» в навчальних програмах; центральна роль мови; підготовка викладачів; визнання кваліфікацій і періодів навчання; міжнародна роль вищої освіти; інформація про політи-

ку та її аналіз; діалог із сектором вищої освіти);

– *європейський аспект* як оволодіння студентами європейськими мовами і посилення взаємного визнання ступенів.

У країнах Східної та Центральної Європи почався складний період пошуку сумісності здійснюваних у них реформ вищої школи з європейськими тенденціями. У західноєвропейських університетах формується потенціал для створення стратегій, загальних для європейської й американської систем вищих шкіл. Збереження при цьому чотирьох фундаментальних цінностей вищої освіти вважається обов'язковим: 1) зв'язок викладання і досліджень; 2) розвиток співпраці і сумісних програм; 3) посилення турботи про якість освіти; 4) розуміння вищої освіти як суспільного блага.

А. Барблан вважає, що європеїзація – це перехід від загальних починів до загальних дій, до єдиного розвитку, що має на увазі не тільки визнання співіснування національних систем вищої освіти, але й взаємне пристосування один до одного. Європеїзація – це створення єдиної системи стандартів для порівняння якості вищої освіти євроінтелігенції, яка спричинить підвищену сумісність і зіставність рівня знань, подібно до того як сучасна єдина валюта регулює виробництво і продаж товарів по всій Європі [1].

У Г. Ніва інше бачення європеїзації. Він констатує, що «європейський вимір» може класифікуватися як мобілізаційний міф [9]. Інші автори під «європеїзацією» розуміють вироблення специфічно європейського підходу до навчання та досліджень. У зауваженнях редакторів, опублікованих в XXVIII томі (2003, № 3) журналу «Вища освіта в Європі» (номер журналу в цілому присвячений міжнародній конференції «Зовнішні аспекти Болонського процесу: вища освіта країн Південно-східної Азії та європейський простір вищої освіти у глобалізованому світі», що відбулася 6–8 березня 2003 р., міститься твердження, яке озвучує позицію ЮНЕСКО відносно глобалізації: Болонський процес дозволяє пом'якшити дію глобалізації [9]. Проте не можна ігнорувати й такі свідчення, як ті, що наводить А. Барблан, а саме: «європейський аспект» зовсім не викликав гарячого схвалення всіх країн-учасниць Болонської декларації.

Висновок. Таким чином, очевидно, що глобалізація, інтернаціоналізація та європеїзація відображають складні процеси різного порядку, де у чомусь підсилюють один одного (резонуючі), але й нерідко протиспрямовані. Сучасні освітні політики часто формуються під впливом заданих ними векторів.

Тенденції глобалізації, інтернаціоналізації та європеїзації, що притаманні сучасній вищій освіті країн Європи та України зокрема, є неоднозначними для сприйняття й складними для осмислення та впровадження. Завдання формувачів освітньої політики в Україні – використовувати позитив цих тенденцій і протидіяти їхнім негативним проявам.

📖 Література

1. Барблан А. Академическое сотрудничество и свобода передвижения в Европе: что было и что будет / Андриис Барблан // Высшее образование в Европе. – 2002. – № 1, 2. – С. 15–18; 20–24.
2. Брок-Утне Б. Анализ глобальных факторов, влияющих на образовательную систему, на примере европейских современных университетов [Текст] / Бригит Брок-Утне // Высшее образование в Европе. 2002. Т. 27. 3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.aha.ru/Moscow64/educational_book/educational_bookIO/index.htm.
3. Квиек М. Глобализация и высшее образование / Марек Квиек // Высшее образование в Европе. – 2001. – № 1. – С. 11–15.
4. Козієвська О. І. Стратегія інтернаціоналізації вищої освіти : міжнародний досвід та українські перспективи / О. І. Козієвська // Higher Education in Ukraine: Internationalization, Reform, Innovation April 20, 2012 – April 21, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://educationconferenceua2012.org.ua/index.php/conf1/2012>
5. Кудря М. М. Педагогічні засади збереження національної ідентичності вищої освіти України в контексті глобалізації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Микола Миколайович Кудря. – Житомир, 2012. – 193 с.
6. Саух П. Ю. Сучасна освіта : портрет без прикрас : монографія / Петро Юрійович Саух. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382 с.
7. Скотт Питер. Размышления о реформах высшего образования в Центральной и Восточной Европе / П. Скотт // Высшее образование в Европе. – 2002. – № 1, 2. – С. 34–39.
8. Knight J. Internationalization of Higher Education. Conceptual Framework // Knight F. and Wit H. de Internationalization of Higher Education in Asia-Pacific Countries. – Amsterdam. European Association of for International Education. – 1997. – 204 p.
9. Neave G. The European Dimension in Higher Education. Background Document for the Netherlands Seminar on «Higher Education and the Nation State, Center for Higher Education Policy Studies, Twenty» / Gay Neave // The Netherlands. – April. – 1997. – 80 p.